

MAARIT LESKELÄ-KÄRKI

”Merkillisten naisten elämän ja työn kuvaaja”

Helmi Krohn elämäkerturina

1900-luvun alussa elämäkerrallinen kirjoittaminen oli yksi uusista, muotoutumassa olevista kirjallisista lajeista. Monialainen kirjoittamisen ammattilainen Helmi Krohn keskittyi erityisesti eri taiteen aloilla toimineiden naisten elämien kertomiseen. Fil. lis. Maarit Leskelä-Kärki tarkastelee Krohnin 1910- ja 20-luvun teoksia suhteessa kansalliseen historiankirjoitukseen ja pohtii naisten mahdollisuuksia oman historiansa luomiseen.

■ Muutaman vuosikymmenen ajan etenkin feministisen tutkimuksen sekä kirjallisuustieteen ja sosiologian piirissä käyty vilkas keskustelu omaelämäkerrallisuudesta on laajentunut käsittelemään yhä enemmän myös elämäkerrallisuutta. Keskustelu on noussut esiin historian tutkimuksenkin alueella. Kuten ruotsalainen kirjallisuustieteilijä Lisbeth Larsson huomauttaa, omaelämäkerrasta ja elämäkerrasta tuli 1900-luvun jälkipuoliskolla keskeisiä alueita, joissa uudet ja vanhat ideat kamppailivat ja käsitteet kuten identiteetti, totuus, kehitys tai historia tulivat keskeisen problematisoinnin kohteeksi.¹

Pitkään jatkuneen rakenteisiin ja kollektiiveihin keskittyneen historian tutkimuksen jälkeen olemme taas kiinnostuneempia yksilöiden elämästä menneisyydessä. Samalla tiedostamme uudella tavalla yksilön ja kulttuurin välisen suhteen ongelmallisuuden. Etenkin mikrohistoria ja naishistoria ovat avanneet keskeisesti tutkimuksen etiikkaan liittyviä kysymyksiä toisen ihmisen historian kirjoittamisen ongelmista. Elämäkerralle on pitkästä aikaa enemmän tilaa historian tutkimuksen sisällä.²

Artikkelillani osallistun keskusteluun elämäkertojen kirjoittamisesta. Kohteeni on

naisista kirjoittava nainen, Helmi Krohn (1871–1967, Setälä 1891–1913), joka oli yksi monipuolisimmista kirjallisista toimijanaisista 1900-luvun alun Suomessa.³ Silti häneen kohdistunut tutkimus on aivan viime vuosiin saakka ollut vähäistä.⁴ Kyse on siis myös unohtetun naishistorian esiin nostamisesta.

Tavoitteeni on tarjota tuore näkökulma naisten kirjoittamiseen ja sen kulttuuriseen kontekstiin.⁵ Tarkastelen Helmi Krohnia kir-

1. Lisbeth Larsson (2001) *Sanning och konsekvens. Marika Stiernstedt, Ludvig Nordström och de biografiska berättelserna*, Stockholm: Norstedts, 13, 20–21. Vrt. Liz Stanley (1992) *The Auto/biographical I. The theory and practice of feminist auto/biography*, Manchester & New York: Manchester University Press, 2–19.

2. Ks. esim. Mari Koivunen & Timo Soikkanen (toim.) *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleja, Poliittinen historia, julkaisuja C:48*, Turku 1994; Eva Österberg (1996) 'Individen i historien. En (o)möjlighet mellan Sartre och Foucault', teoksessa *Det roliga börjar hela tiden: festskrift till Kjell Peterson*. Stockholm: Clio – den historiska bokklubben, 324–326; Ronny Ambjörnsson & Per Ringby & Sune Åkerman (1997) 'Inledning', teoksessa Ronny Ambjörnsson et al. (red.) *Att Skriva Människan. Essäer om biografien som livshistoria och vetenskaplig genre*. Stockholm: Carlsons, 7–13; Natalie Zemon Davis (1997) *Kolme naista, kolme elämää 1600-luvulla*, suom. Jaana Iso-Markku, Helsinki: Otava; Irma Sulkunen (1999) *Liisa Eerikintytär ja hurmostiikkeet 1700–1800-luvulla*, Helsinki: Gaudamus/Hanki ja jää, 5–7.

3. ”Merkillisten naisten työn ja elämän kuvaaja.” Näin Helmi Krohnin elämäkerturiroolia kuvailtiin *Aamulehden* arvostelussa 30.12.1917. Helmi Krohnin leikekokoelma 164, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkisto (SKS KIA). ’Merkillinen’ viittaa ajan kontekstissa sanaan ’merkityksellinen’.

4. Helmi Krohnia on käsitelty kolmessa pro gradu -työssä: Hilikka Oksama (1987) *Helmi Krohn (Setälä) (31.10.1871–10.10.1967): elämä tuotannossa*, Kotimainen kirjallisuus, Helsingin yliopisto; Jaana Hämäläinen (1988) *Helmi Krohn ja Pääskynen*, Historian laitos, Helsingin yliopisto; Ilona Pikkanen (2001) *Helmi Krohnin kaksi maailmaa. Henkilöhistoriallinen tutkimus*, Suomen historia, Helsingin yliopisto. Helmi Krohn on noussut esiin myös Päivi Heikkilä-Halttusen (2000) tutkimuksessa suomalaisesta lastenkirjallisuudesta (*Kuokkavieraasta oman talon baltijaksi. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden institutionaalisoituminen ja kanonisoituminen 1940–1950-luvulla*, Helsinki: SKS) sekä Minna Aallon (2000) väitöskirjassa *Vapauden ja velvollisuuden ristiriita. Kehitysromaanin mahdollisuudet 1890-luvun lopun ja 1900-luvun alun naiskirjallisuudessa*, Helsinki: SKS.

5. Artikkelini liittyy tekeillä olevaan kulttuurihistorian alan väitöskirjaani *Kirjoittavat Krohnin sisaret. Kirjoittaminen naisten elämäntapana 1900-luvun alun Suomessa*. Artikkelin käsikirjoituksen ovat lukeneet Hei-

joittavana naisena ja kysyn, mitä hänelle merkitsi siirtyä kirjoittamaan elämäkertoja naisista. Pohdin millaiset olivat naisten mahdollisuudet osallistua kansallisen historian kirjoittamiseen ja naisten oman tradition luomiseen. Aineistonani ovat Krohnin 1910- ja 20-luvulla naisista kirjoittamat elämäkerrat, hänen kirjeenvaihtoaan sekä muuta arkistomateriaaliaan, ennen kaikkea hänen leikekokoelmaansa sisältyvä aineisto teosten lehtiartosteluista.

Kirjoittaminen kulttuuri-historioitsijan tutkimuskohteena

Useissa viimeaikaisissa tutkimuksissa 1800-lukua on luonnehdittu kirjoittavien naisten esiinmarssin aikakautena.⁶ Romaani muotoutui kirjoittavien naisten käsissä ja myös Suomessa naiset ottivat lajityypin haltuunsa 1830-luvulla. Ensimmäinen Suomessa julkaistu romaani, 1840 ilmestynyt Fredrika Wilhelmina Carstensin *Murgrönan*, oli naisen kirjoittama.⁷ 1800-luvun jälkipuoliskolla suomenkielinen kirjallisuus alkoi kehittyä, kirjailijantyö ammattimaistui ja voidaan puhua erityisestä kirjailijaidentiteetin synnystä. Naiset olivat mukana myös tässä vaiheessa, vaikka heidän kohdallaan kirjailijaksi tuleminen sai erilaisia merkityksiä kuin miesten kohdalla; kirjallisuusinstituutio oli vahvasti sukupuolittunut.⁸ 1800-luvun loppua kohden naiset astuivat yhä moninaisempina kirjallisina toimijoina esiin, vaikka heidän lukumääränsä olikin pieni. Naiset työskentelivät paitsi kaunokirjailijoina myös tutkimuksen paljolti unohtamalla alueilla kääntäjinä, toimittajina, kriitikkoina ja sanomalehtikirjoittajina sekä ylläpitivät 1800-luvulle ominaisia kirjallisia saloneja. Näin he vaikuttivat merkittäväällä tavalla kirjoittamisen käytäntöjen muotoutumiseen.

Kirjoittamisen ja kirjallisuuden tarkasteleminen kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta kiinnittää huomion koko kirjalliseen instituutioon, joka pitää sisällään niin kustannusmaailman, lukijat kuin erilaisissa kirjoittamiseen liittyvissä ammateissa toimivat ihmiset. Tärkeiksi eivät siten nouse vain kanonisoidut, kaunokirjalliset teokset ja niiden yksittäiset kirjoittajat.⁹ Kirjallisuus näytetty kulttuurisen, sosiaalisen ja historial-

lisen vuorovaikutuksen verkostona eikä irrallisena omalakisena taiteenalana. Voidaan puhua erilaisista kirjallis-sosiaalisista maailmoista¹⁰ tai yhtäläillä erilaisista kirjallisista kentistä. Kirjallisuusinstituution sisällä voidaan nähdä useita samanaikaisia, myös kilpailevia kenttiä, jotka toimivat rinnakkain tai mahdollisesti suuremman kentän varjossa. Naisten kirjallista toimintaa, joka usein on usein tapahtunut erilaisissa julkisen ja yksityisen alueen tiloissa, tai niiden rajamailla, on hedelmällistä tarkastella tällaisten käsitteiden kautta.¹¹

Kirjoittamisen kulttuurihistoriallisuutta painottava näkemys mahdollistaa uudella tavalla kirjoittamisen konkreettisen arkipäivän, sen sosiaalisten ja kulttuuristen ehtojen sekä sukupuolittuneisuuden huomioonottamisen. Se tarjoaa näköalan niille kirjallisille kentille, jotka ovat toimineet tiettyinä historiallisina aikakausina ja mahdollistaneet erilaisia kirjallisia rooleja. Näkökulma avaa niitä kirjallisia maailmoja, joissa naiset ovat toimineet erityisen aktiivisesti, mutta jääneet syrjään, kun tutkimuksen pai-

di Grönstrand, Kimi Kärki, Päivi Lappalainen, Kati Launis, Kirsi Tuohela ja Kaisa Vehkalahti – heille kiitos kommentteista.

6. Ks. esim. Pia Forssell (1999) 'Kirjoittavat naiset', teoksessa Yrjö Varpio & Liisi Huhtala (toim.) *Suomen Kirjallisuushistoria 1: Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin*. Helsinki: SKS, 284–298; Päivi Lappalainen (2001) 'Johdanto. Naiset ja romaani julkisen ja yksityisen välimaastossa 1800-luvulla', teoksessa Päivi Lappalainen, Heidi Grönstrand & Kati Launis (toim.) *Läbikuvassa nainen. Näköaloja 1800-luvun kirjalliseen kulttuuriin*, Helsinki: SKS, 7–22.

7. Fredrika Wilhelmina Carstensin *Murgrönan* ilmestyi 1840. Forssell (1999) 286–287.

8. Juhani Niemi (2000) *Kirjallinen elämä. Kirjallisuuden yhteiskuntasubteiden kartoitusta*, Helsinki: SKS, 29–41; Päivi Lappalainen (2000) *Koti, kansa ja maailman tabraava lika. Näkökulmia 1880- ja 1890-luvun kirjallisuuteen*, Helsinki: SKS, 44–50.

9. Juhani Niemi määrittelee kirjallisuusinstituution keskeisiksi yksiköiksi kirjailijat, välittäjät ja lukijat. Siihen sisältyy myös näkymättömiä elementtejä, instituutiota kasassa pitäviä normeja ja sopimuksia. Niemi (2000) 12–15.

10. Richard R. Broadhead (1993) *Cultures of Letters. Scenes of Reading and Writing in Nineteenth Century America*. Chicago and London: Chicago University Press, 5–12.

11. Anna Nordenstam (2001) *Begynnelse. Litteraturforskningens pionjärkvinnor 1850–1930*, Stockholm/Steag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 21–26.

nopiste on ollut kanonisoidumman kirjallisuuden historian kirjoittamisessa.¹²

Helmi Krohnin kirjailijanura

Helmi Krohnin¹³ kirjailijanura valottaa kiinnostavasti niitä erilaisia mahdollisuuksia ja esteitä, joita naiskirjailijoilla oli aikana, jolloin kirjallinen instituutio kehittyi Suomessa voimakkaasti.

Helmi Krohn oli professori, runoilija ja fennomaani Julius Krohnin (1835–88) vanhin tytär. Krohnit olivat Helsingin akateemisessa ja kirjallisessa maailmassa keskeinen sivistyneistösuku, jonka perheenjäseniä toimi opettajina, kirjailijoina ja professoreina. Sekä Helmin oma äiti Emma (o.s. Nyberg) että Julius Krohnin toinen vaimo Minna (o.s. Lindroos) olivat sivistyneitä ja koulutettuja naisia. Krohnin perheessä ei väheksytty tyttöjen intellektuaalista kunnianhimoa ja tulevaisuudentoiveita. Paitsi Helmi Krohn myös hänen kaksi nuorempaa sisartaan suuntautuivat kirjalliselle alalle: Aino Kallaksesta tuli tunnettu suomalais-virolainen kirjailija ja Aune Krohnista uskonnollisten kirjojen kääntäjä ja kirjailija. Samalla Krohnin perheen esimerkki kertoo kuitenkin tyttöjen erilaisista mahdollisuuksista 1800-luvun lopulla. Molemmista pojista, Ilmari ja Kaarle Krohnista, tuli professoreita, mutta tytöt eivät jatkaneet opintojaan tyttökoulun jälkeen.¹⁴

Tyttöjä kannustettiin eri tavoin kuin poikia ja myös tyttöjen kesken luotiin eroja.¹⁵ Useista lähteistä löytyy viitteitä siihen, kuinka perheessä Ainolla oli etuoikeutettu asema lahjakkaana tyttärenä, Helmi jäi sivuun vanhimpana tyttärenä tytärpuolen roolissa oman äitinsä kuoltua, ja Aune oli hiljainen ja syrjäänvetäytyvä, jota ei perhepiirissä kannustettu. Sisarten kirjeet kertovat kuitenkin päämäärätietoisuudesta oman tulevaisuuden suhteen. ”Krohnilaisuus” ja fennomaaniseen kasvatukseen liittyneet ihanteet kansan sivistämisestä ja opettamisesta koettiin velvoittavina.¹⁶

Helmi Krohnin nuoruuden kirjeet kertovat itseään tutkiskelevasta, kansallisuutta, uskontoa, naisen roolia ja omia tulevaisuudenhaaveita pohdiskelevasta nuoresta naisesta, jonka nuoruuden suurin tragedia oli

isän varhainen tapaturmainen kuolema vuonna 1888. Helmi Krohn oli erityisen kiinnostunut teatterista sekä kirjallisuudesta ja englantilaisesta kulttuurista. Kielten opiskelusta hän sai kimmokkeen ensimmäiseen julkiseen kirjalliseen työhönsä. Vuonna 1892 hän julkaisi käännöksensä, Burnettin *Pikku lordin*. Vuotta aiemmin hän oli avioitunut kielitieteilijän ja tulevan professorin E. N. Setälän kanssa. 1890-luvun Helmi Setälä keskittyi perhe-elämään; perheeseen syntyi neljä lasta. Samanaikaisesti hän kuitenkin jatkoi kääntäjän työtään ja kiinnittyi yhä tiukemmin kirjalliseen toimintaan.¹⁷

Yhteinen elämä E. N. Setälän kanssa avasi nuorelle vaimolle myös tiettyjä kirjallisia tehtäviä, kuten toiminnan aikakauslehti *Valvojassa*, jonka päätoimittaja Setälä oli vuodesta 1897 lähtien. Helmi Setälä oli yksi *Valvojan* aktiivisimmista kriitikoista vuodesta 1907 ja toimi hetken aikaa myös sen päätoimittajana.¹⁸ 1900-luvun alussa Helmi Setälä aloitti lastenlehti *Pääskysen* päätoimittajana yhdessä Anni Swanin kanssa; tätä kautta hänestä tuli yksi keskeisimmistä suomalaisen lastenkulttuurin kehittäjistä monen vuosikymmenen ajaksi. Kunnianhimo kohdistui kuitenkin samalla myös omaan, kaukokirjalliseen työhön.

Helmi Setälän ensimmäinen romaani *Onnen etsinnässä* ilmestyi vuonna 1898 Anni

12. Broadhead (1993) 5–12; Nordenstam (2001), 26.

13. Käytän enimmäkseen Krohn-sukunimeä, mutta puhuessani erityisesti sellaisesta ajanjaksosta, jolloin hän oli vielä naimisissa käytän Setälä-nimeä. Kaikki elämäkerrat ensimmäistä lukuun ottamatta ovat ilmentyneet Helmi Krohn -nimellä.

14. Krohnien perheen historiasta ks. esim. Helmi Krohn (1942) *Isäni Julius Krohn ja hänen sukunsa*, Helsinki: Otava, passim; Salme Setälä (1966) *Levoton veri. Kertoelma isäni E. N. Setälän ja äitini Helmi Krohnin lapsuudesta, esivanhemmistä ja lapsuuteni kodista*, Helsinki: WSOY, passim.

15. Ks. esim. Setälä (1966) 311; Anna-Liisa Rekola (1997) *Miksi elämä erottaa. Vanhempieni tarina*. Helsinki: Otava, 112.

16. Setälä (1966) 209–318; Pikkanen (2001) 23–27; Anna-Liisa Rekolan haastattelu 26.11.2001, nauhoite tekijän hallussa.

17. Ks. Helmi Krohnin nuoruuden vaiheista Setälä (1966) 242–318, Pikkanen (2001) 20–41.

18. Tellervo Krogerus (1992) *Kirjallinen linja. Valvoja ja Aika 1907–1922*, Helsinki: SKS, 9 ja 43.



Helmi Kroh. Hän oli 1910-luvulla eronnut itsenäinen nainen, joka elätti perhettään monipuolisena kirjoittamisen ammattilaisena. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura/Kirjallisuuden arkisto.

Kurjen nimellä. Seuraavan kymmenen vuoden aikana hän julkaisi kuusi romaania. Helmi Setälälle itselleen kaunokirjallinen työ oli äärimmäisen tärkeää, ja kysymykset luovuudesta ja omista kyvyistä askarruttivat häntä 1900-luvun alussa. Tästä kertoo myös kirjeenpätkä, jossa kirjailija avaa työssä merkitystä ystävälleen Jalmari Finnelle:

”Sillä minun kirjallinen työni on minulle kaikkein rakkainta maailmassa, se on se jonka tähden minun on täytyntä taistella, tehdä työtä ja monta kovaa hetkeä kokea. Kaikki muu maailmassa on tullut minulle suorastaan käteen, melkein ilman vähintäkään ponnistusta ja vaivaa. Ja sen minkä taistelulla voittaa – sen te kyllä tiedätte – se vasta on ihmiselle jonkin arvoista.

Minä tiedän kyllä, että niitä on lukemattomia, jotka eivät usko minun tekevän työtä sisällisestä pakosta, jotka pitävät työtäni vain oikkuna ja ajanviettona, ja se on tuntunut minusta monta kertaa hyvin katkeralta. Ja sen vuoksi jos joltakin vieraalta olen saanut jonkun rohkaisevan ja sympatiaa osoittavan sanan, josta olen ollut aivan varma, ettei sen vaikuttimena ole voinut olla sääli eikä persoonallinen tunne, niin minun iloni on ollut rajaton.”¹⁹

Tämä sitaatti kertoo ehkä selkeämmin kuin mitä aiemmissa tutkimuksissa on tuotu esiin Helmi Krohnin kunnianhimoista, päämäärätietoisuudesta ja intohimosta luovaan työhön. Vuonna 1909 ilmestynyt *Kaksi ihmistä* jäi kuitenkin Helmi Setälän viimeiseksi aikuisten romaaniksi. Kaunokirjallinen ura oli osoittautunut problemaattiseksi; sitä varjostivat asema menestyneemmän kirjailijan, Aino Kallaksen sisarena²⁰ sekä huonot arvostelut. Romaanien nähtiin olevan psykologisesti epäuskottavia, niitä moitittiin köykäisiksi ja siten taiteellisesti heikoiksi. Ne saivat ajan kritiikissä väheksyvän naiskirjallisuuden leiman kuvatessaan naisen kehitystä rakkausromaanin keinoin. Helmi Setälän romaanit voi kuitenkin rinnastaa muiden aikalaisnaiskirjailijoiden teoksiin, joissa keskusteltiin naisen identiteetistä ja muuttuvista rooleista.²¹

Helmi Setälän kirjeet osoittavat, kuinka

hän pohti omassa elämässäänkin kiivaasti romaaneissaan käsittelemään kysymyksiä naisen paikasta ja mahdollisuuksista luovuuteen. Avioliitto professorin kanssa, joka keskittyi uraansa ja yhteiskunnallisiin velvoitteisiin, jätti hänet yksin lasten ja omaan työhön kohdistuvan kunnianhimon kanssa. 1910-luvun taite oli Setälöille raskasta aikaa. Avioliitto päättyi loppujen lopuksi Helmi Setälän toivomuksesta avioeroon 1913.²² Helmi Krohn jäi käytännössä kolmen nuorimman tyttären yksinhuoltajaksi. Kirjalliseen uraan tuli näin uusi, käytännöllinen elementti: hänen tuli työllään myös elättää itsensä ja lapsensa. Vuoteen 1917 asti hän toimi *Valvojan* kriitikkona ja jatkoi *Pääskysessä* sekä kääntäjänä ja toimittajana. Helmi Krohnin yhä moninaisemmaksi muuttuva kirjallinen toiminta kertoo paitsi taloudellisesta pakosta myös hänen kirjailijaidentiteettinsä muotoutumisesta sekä päämäärästä kirjailijanuran suhteen.

Helmi Krohnin moninaiset kirjallisen toimijan roolit asettavat tutkijan lähes hämmennyksiin. Miten hänen uraansa voisi luonnehtia ja analysoida, mitä se kertoo naisten toiminnasta kirjallisuusinstituutiossa? *Suomen kirjallisuushistoriassa* Helmi Krohn mainitaan kääntäjiä koskevassa artikkelissa, silloin häneen viitataan muuta-

19. Helmi Setälän kirje Jalmari Finnelle 16.7.1906, Jalmari Finnen kokoelma, PR 172, Kansallisarkisto (KA). Intensiivinen, mm. kirjoittamista, siveuskysymystä ja yksityiselämän ongelmia käsittelevä kirjeenvaihto Jalmari Finnen kanssa ajoittuu vuosille 1906–1912 (kiihtöhistorioitsija Vesa Varekselle vihjeestä tähän materiaaliin). Helmi Krohn kertoo Finnestä ja heidän ystävydestään teoksessaan *Ystäviäni kirjeittäessä valossa* (1945) Helsinki: Otava, 112–127.

20. Ks. sisarten välisistä suhteista Rekola (1997) 123–126; Maarit Leskelä-Kärki (2002) ’Sisarouden tunteita’, teoksessa Kimi Kärki (toim.) *30-vuotias tunteilee. Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineen julkaisu*, Turku: Turun yliopisto, historian laitoksen julkaisu nro. 61, passim.

21. Aalto (2000) 130–132, 190, 196–197. Päivi Lappalainen huomioi Setälän yhtenä realistisen tyyliunnan eteenpäinviejänä aikana, jolloin realismi ei muuten ollut vallitsevaa. Realismi kenties tarjosi naiskirjailijoille muodon kirjoittaa itselleen tärkeistä asioista. Lappalainen (2000) 11.

22. Ks. avioeroprosessista tarkemmin Pikkanen (2001) 55–65; Kaisa Häkkinen & Vesa Vares (2001) *Sanan valta: E. N. Setälän poliittinen, yhteiskunnallinen ja tieteellinen toiminta*, Helsinki: WSOY, 245–258.



Helmi Krohn työhuoneessaan Ludviginkadun kodissa Helsingissä 1910-luvun lopulla. Kirjoituspöytä oli Billnäsin lipasto, kirjoituskone Smith-Premier ja käytössä oli myös kätevä kirjalusta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura/Kirjallisuuden arkisto.

mien muiden henkilöiden ohella ”kulttuurin sekatyöläisenä”.²³ Tämä alun perin Tyyni Tuulion itsestään käyttämä nimitys sopii niin Helmi Krohniin kuin useisiin muihinkin kirjoittaviin naisiin kyseisenä aikana. Nimitys voi kuitenkin aiheuttaa naisten toiminnan näkymättömyyden kertautumisen yhä uudelleen; Tuuliokaan tuskin arvostuksella itseään näin kutsui. Onkin syytä pohdita, mitä sekatyöläisyys piti sisällään ja millaisille kirjallisille kentille se naiset asetti.

Niin romaanikirjailijana kuin kääntäjänä Helmi Krohn toimi alueilla, jotka jo 1800-luvulla katsottiin naisille sopiviksi. Kääntäminen oli monesti kielitaitoisten sivistyneistötyttöjen ja -naisten harrastus, joka sallittiin, koska se tapahtui kodin seinien sisäpuolella²⁴ ja romaani oli alkujaan naisten lajityyppi. Helmi Krohn toimi kuitenkin myös poikkeuksellisimmilla alueilla. Työsään kriitikkona ja journalistina hänet voi

nähdä yhtenä niistä pioneereista, jotka toivat suomenkielellä kirjoittavat naiset uusille kirjallisille kentille. 1800-luvun puolella näissä ammateissa oli tosin toiminut jo useita ruotsinkielellä kirjoittaneita naisia, kuten Helena Westermarck ja Adelaide Ehrnrooth.²⁵

Eri rooleissaan Helmi Krohn oli osa modernisoituvaa, kehittyvää suomalaista kirjallista instituutiota, joka kytkeytyi tiiviisti kansallisen Suomen rakentamiseen. Keskeisessä

23. Urpo Kovala (1999) 'Käännöskirjallisuuden vanhat ja uudet tehtävät', teoksessa Lea Rojola (toim.) *Suomen kirjallisuushistoria 2: Järkiuskosta vaistojen kapinaan*. Helsinki: SKS, 305.

24. Kovala (1999) 305.

25. Perustutkimus heistä, kuten niin monista muistakin suomalaisista naiskirjailijoista, puuttuu. Ks. kuitenkin Kirsti Manninen (1989) 'Ikkunan ääressä – Helena Westermarck', teoksessa Maria-Liisa Nevala (toim.) *"Sain roolin jobon en mahdu."* *Naiskirjallisuuden linjoja*. Helsinki: Otava, 258–262.

kirjallisessa aikakauslehdessä toimiminen samoin kuin järjestötyö esimerkiksi Kirjailijaliitossa kertoo myös mahdollisuuksista vallan käyttöön kirjallisessa elämässä. Helmi Krohn onkin mahdollista nähdä modernina ammattikirjailijana, joka toimi suvereenisti useilla kehittyvillä kirjallisuuden alueilla. Monet Krohnin toimista olivat anonyymejä, hänen kirjoituksillaan ei ollut samanlaista ”tekijää” kuin kaunokirjallisilla teoksilla. Tahtoen tai tahtomattaan Krohn irrottautui siitä romanttisesta tekijästä ja taiteilijuudesta painottavasta kirjailijakäsityksestä, jota esimerkiksi hänen sisarensa Aino Kallas edusti toiveissaan tulla ”suureksi kirjailijaksi”.²⁶

Nainen kirjoittaa naisista

Merkkejä Helmi Krohnin aikeista siirtyä uudenlaisten kirjallisten töiden pariin on näkyvissä pitkin 1910-luvun vaihdetta. Kiinnostavaa on, että samoihin aikoihin avioeron kanssa hän tarttui uuteen kirjalliseen lajiin ja aloitti elämäkerturin uransa. Kirjeisään hän mainitsee useasti, kuinka hän on kiinnostunut yhä enemmän oikeasta, eletystä elämästä, erityisesti kirjailijoiden ja heidän tuotantonsa analysoimisesta.²⁷ Tämä linkittyi myös hänen työhönsä *Valvojassa* sekä esitelmätoimintaan, jonka hän aloitti ja jota hän jatkoi aktiivisesti 1920-luvulla esitelmöiden Englannissa Suomen historiasta ja kulttuurista.

Elämäkertateos *Isa Asp. Nuoren pohjalaisen runoilijaneidon elämäntarina* ilmestyi vuonna 1912. Ensimmäisestä suomen kielellä runoja kirjoittaneesta naisesta kertovassa kirjassa ovat jo läsnä monet Helmi Krohnin elämäkertoille tyypilliset elementit. Isa Asp edusti kansallisesti merkittävää naista, jonka tarina tuli nyt ensimmäistä kertaa kerrotuksi. Teoksessa myös julkaistiin paitsi Aspin suomenkieliset runot, myös osa ruotsinkielisistä Helmi Krohnin suomentamina. Aspin traaginen kohtalo (19-vuotiaana keuhkotautiin päättynyt elämä), syvä rakkaus suomalaisuuteen, joka heräsi opiskellessa Jyväskylän opettajaseminaarissa sekä hänen runoutensa kansalliset ja naiselliset piirteet inspiroivat elämäkerturia: ”... tein tuon työn myös niin suurella rakkaudella,

koko hänen elämänsä keskeneräisyys, kaipausta ja eteenpäinpyrkimys liikutti niin suuresti minua”.²⁸ Helmi Krohnin periaatteet elämäkertakirjoittamisen suhteen näkyvät siinä, kuinka hän (kuten myöhemminkin) painotti kohteen äänen kuulumista teoksessa kirjemateriaalin kautta.

Helmi Krohn oli aloittanut työskentelyn ruotsalaiseen 1880-luvun realistisen kirjallisuuden ytimeen kuuluneen Victoria Benedictssonin (1850–88, Helmi Krohn käytti elämäkerrassa tämän pseudonyymiä Ernst Ahlgren) kirjailijauran parissa jo muutama vuosi aiemmin. Talvella 1913 hän paneutui tähän teokseen työskennellen niin Kööpenhaminassa kuin Tukholmassakin materiaalinkeruumatkoilla. Muista Helmi Krohnin naiselämäkertoista *Siipirikko* (1915) poikkeaa siinä, että sillä ei ollut mitään tekemistä kansallisuuden ja suomalaisuuden historian luomisen kanssa. Siitä muotoutui ennen kaikkea kirja naisesta ja taiteilijasta, pienoistutkielma naisen mahdollisuudesta kirjailijuuteen ja omaan identiteettiin erilaisissa ristipaineissa. Helmi Krohn halusi tuoda esiin niin Benedictssonin elämän kuin tämän aseman 1880-luvun kirjallisessa instituutiossa:

”Ernst Ahlgrenin oma elämä on syvästi traagillinen ja se herättää meidän mielenkiintoamme yhtä suurella määrällä kuin hänen tuotantonsakin. Me näemme hänessä rikaslahjaisen sielun, jolle luonto on tuhlanut runsaita lahjojaan, mutta jonka elämä tekee siipirikoksi ja lopulta murtaa kokonaan. Me näemme hänessä voimakkaan persoonallisuuden, joka yksinäisyydessä kypsyy ja kehittyy ja jolla on jo ikään kuin veressään ne ihanteet, joiden puolesta koko 80-luvun kirjailijajoukko taisteli.”²⁹

Kiinnostus Benedictssonia kohtaan oli ollut vilkasta heti tämän kuoleman jälkeen. 1910-luvulle tultaessa hänestä oli kirjoitettu muutama teos, mutta vasta 1940-luvulla ilmestyi laajamittainen Fredrik Böökin elämäkerta, joka perustui mm. Benedictssonin päiväkirjoihin. Hänestä on sittemmin tullut yksi Ruotsin kirjallisuuden historian keskeisistä henkilöistä.³⁰ Helmi Krohnin elämäker-

ta oli siis varsin varhainen ja kertoo hänen kiinteistä pohjoismaisista yhteyksistään, joita hän loi etenkin oleskellessaan useaan otteeseen Tanskassa. Teos kertoo myös Helmi Krohnin roolista kirjallisuuskriittikkona ja historioitsijana: hän teki tunnetuksi ruotsalaista naiskirjallisuutta tämän teoksen kautta.

Siipirikon vastaanotto oli suorastaan ylitsevuotava suomalaisessa lehdistössä. Monta kertaa se mainittiin Helmi Krohnin parhaana kirjana, jossa yhdistyivät empaattinen kirjailijanaani, kiinnostavan ja tärkeän naiskohtalon kuvaaminen sekä kirjallisuushistorian välittäminen. Helmi Krohn nostettiin esiin tärkeänä ja taitavana biografistina, ja tämän kirjallisuuden lajin katsottiin sopivan hänelle kirjailijana parhaiten:

”Nyt sitä vastoin on suomalainen kirjallisuutemme rikastunut teoksella, jolla samalla on objektiivisuuden arvo ja eletyn viehätys. Ernst Ahlgren on ollut hyvissä käsissä. ... Helmi Krohn ... on käyttänyt ... kaunokirjallisuutta lähentelevää tyyliä ja onnistunut siinä niin hyvin, että kun lukija kerran on iskenyt kiinni kirjan alkuun, niin hän ei tahdo hellittää ennen kuin viimeinen sivu on käsissä ... epäilemättä Helmi Krohnin paras teos.”³¹

Siipirikko jäi eräänlaiseksi ainutlaatuisuudeksi Helmi Krohnin elämäkertoissa. Tämän jälkeen hän palasi Suomen historiaan ja sen kansallisesti tärkeisiin hetkiin perheytyessään suomalaisen teatterin ja oopperan alkuvaiheisiin naisnäkökulmasta.

Emilie Bergbom. Elämä ja työ (1917) kertoo suomalaisen teatterin syntyhistoriasta ja sen varjoon jääneestä toisesta perustajasta, Kaarlo Bergbomin sisaresta. Myös Bergbomin kohdalla Helmi Krohn korostaa tämän oman äänen kuulumista teoksen sivuilla ja käyttää runsaasti kirjemateriaalia ja suoria sitaatteja onnistuakseen tässä. Hän painottaa, kuinka tärkeää on nostaa esiin Bergbom yksilönä, omana itsenään, eikä vain suhteessa veljeensä niin läheisessä yhteistyössä kuin he toimivatkin. Emilie Bergbom näyttäytyy elämäkerturille ennen muuta kiinnostavana naisena, josta henki itsenäisyys ja joka kykeni olemaan aito uuden ajan

nainen kadottamatta silti vanhan ajan naisen parhaita piirteitä:

”Hän oli aito-uudenajan nainen, niin vanhaan ja ylimenoaikaan kuin paras osa hänen elämänsä kuuluikin. Hän oli urauurtava nainen, niin kokonaan miehen varjossa kuin hänen työnsä suoritettiin. Hänessä ehkä suuremmassa määrässä kuin kenessäkään muussa niistä naisista, jotka ovat piirtäneet vakonsa kulttuurihistoriaamme yhdistyi vanhan ja uuden ajan nainen. Uuden ajan naisen älyllä ja tarmolla hän mursi ne kahleet, jotka rajoittivat naisen toimintavapautta, mutta vanhan ajan naisen rakkautella, itsensäuhrautuvaisuudella ja nöyryydellä hän suoritti sen työn, jonka elämä hänen veljensä rinnalla oli hänelle määrännyt.”³²

Tämä elämäkerta kertoo selkeästi Helmi Krohnin omista ajatuksista naisen mahdollisuuksista työskennellä miesten maailmassa sekä naisen suhteesta kansallisuuteen. Naisen uhrautuvaisuuden hän näkee hyvänä piirteinä, mutta painottaa silti yksilöllisyyttä ja itsenäisyyttä. Helmi Krohnin näkemysten taustalla voi nähdä fennomaanien naisihanteen, joka korosti nimenomaan uhrautuvaisuutta ja työskentelyä miesten rinnalla, mutta kodin sfäärissä. Nämä ihanteet ovat näkyvissä nuoruudenkirjeissäkin, mutta

26. Ks. tarkemmin Maarit Leskelä (1998) *Päiväkirjojen Aino Kallas – Naissubjekti modernin murroksessa*, lisensointityö, kulttuurihistoria, Turun yliopisto, 46–64.

27. Ks. esim. Helmi Setälän kirje Aino Kallakselle 23.7.1909, teoksessa Riitta Kallas (toim.) *Kolme naista, kolme kohtaloa. Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmin Krohnin kanssa vuosina 1888–1913*. Helsinki, SKS 1988, 308.

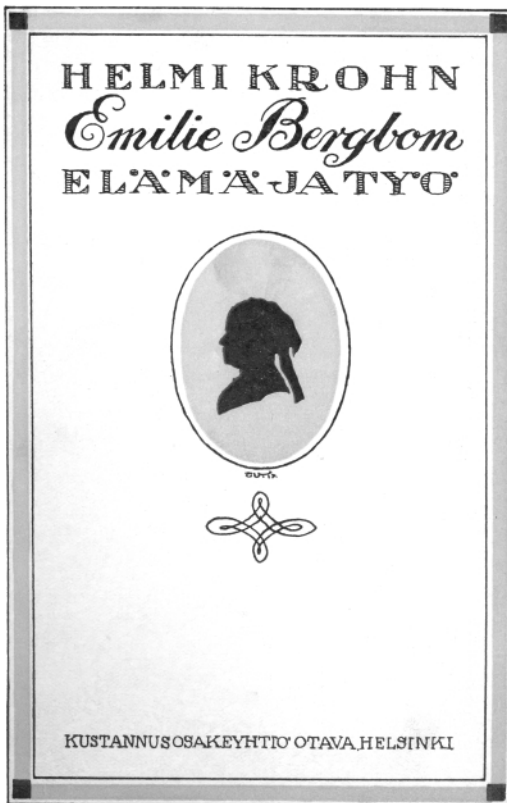
28. Helmi Setälän kirje Aino Kallakselle 29.11.1912, teoksessa Kallas (toim.) (1988) 344. Helmi Krohn kuvaa lyhyesti teoksen syntyprosessia myös kirjoituksessaan ’Kuinka siirryin elämäkerralliselle alalle’ (1916), teoksessa *Kuinka meistä tuli kirjailijoita. Suomalaisen kirjailijoiden nuoruudenmuistelmia*. Suomen Kirjailijaliiton julkaisu. Helsinki: Otava, 109.

29. Helmi Krohn (1915) *Siipirikko*, Helsinki: Otava, 8.

30. Larsson (2001) 267.

31. *Helsingin Sanomat* 11.1.1915. Helmi Krohnin leikokoelma 164, SKS KIA.

32. Helmi Krohn (1917) *Emilie Bergbom. Elämä ja työ*, Helsinki: Otava, 8.



Helmin kirjoittama kolmas elämäkerta oli Suomalaisen Teatterin toisesta perustajasta Emilie Bergbomista.

jo silloin tämä ihanne sisälsi myös säröjä.³³ Helmi Krohn halusi nähdä naisella aktiivisemmän ja itsenäisemmän roolin. Emilie Bergbom kuvataan ristiriitaisena ja moninaisena henkilönä, jonka työtä varhaisen teatterin historiassa on vaikea tavoittaa, koska hänellä oli niin monia erilaisia, usein epävirallisia rooleja. Elämäkerta kertoo Helmi Krohnin varauksettomasta ihailusta tätä koko elämänsä teatterille uhrannutta naista kohtaan, toisaalta hän pyrkii valottamaan Bergbomin luonteen hankalampiakin piirteitä. Samanaikaisesti Helmi Krohn luo eräänlaista suurten naisten historiaa, mutta tarjoaa silti näkökulmia naisten arjen historiaan ja yksittäisen elämän vaikeisiin piirteisiin.

Bergbomin elämäkerta, kuten seuraavakin Hedvig Charlotta Winterhjelmista kertova teos *Lea. Hedvig Charlotta Winterhjelm ihmisenä ja taiteilijana* (1922), sai ylistävät

kritiikit päivälehdissä. Winterhjelm oli esittänyt pääroolin Aleksis Kiven *Lean* kantaesityksessä vuonna 1869 ja ruotsinkielisenä näyttelijänä opetellut suomen kielen roolia varten. Helmi Krohnin seuraavat kaksi elämäkertaa siirtyivät teatterista oopperan maailmaan. Biografia Jenny Lindistä, Ruotsin ensimmäisestä suuresta naisoopperatähdestä on lähinnä lyhyt esittelevä teos suomalaisille lukijoille. Emmy Achtésta, Aino Actén äidistä ja suomalaisen oopperan ensimmäisestä tähdestä, kertova teos kuvaa jälleen unohdetun, mutta kansallisesti tärkeän naisen tarinan. Kansallisen aspektin lisäksi Helmi Krohn oli kiinnostunut naiskohtalosta, joskin hän totesi oman kyvyttömyytensä kirjoittaa musiikin maailmasta ja oopperasta.³⁴ 1920-luvun lopulla Helmi Krohnin rooli naisten elämän kuvaajana hiiptui; hän kirjoitti enää elämäkerrat Jack Londonista ja isästään Julius Krohnista. Kiinnostus elämäkerrallisten tekstien kirjoittamiseen näkyy vielä teoksessa *Ystäviäni kirjeitten-sä valossa* (1945).

Jo vuonna 1922 *Lean* ilmestyessä Helmi Krohn kommentoi teoksensa esipuheessa kuinka vaikea kyseinen työ oli hänelle ollut ajanpuutteen vuoksi.³⁵ Leipätyön eli käänösten, toimittamisen ja journalismin ohessa oli vaikea keskittyä yhteen, suureen projektiin, koota materiaalia ja työstää siitä yhtenäinen teos. Tässä on luultavasti yksi syy siihen, miksi näille elämäkertoille ei samassa mitassa tullut jatkoa. 1920-luvun lopulla Helmi Krohn löysi uuden kiinnostuksen kohteen spiritualistisesta liikkeestä, jolle hän antautui hyvinkin täyspäiväisesti loppuelämänsä. Hän omistautui liikkeen juurruttamiseen Suomeen kääntämällä ja kirjoittamalla alan kirjallisuutta sekä toimi kansainvälisissä järjestöissä ja oli perustamassa Suomen spiritualistista yhdistystä vuonna 1946.³⁶ Muu kirjallinen työ jatkui ennen muuta lastenkirjallisuuden alueella ja kaukokirjallisuuden kääntäjänä.

Elämäkerrat osana kansallista kirjallista kenttää

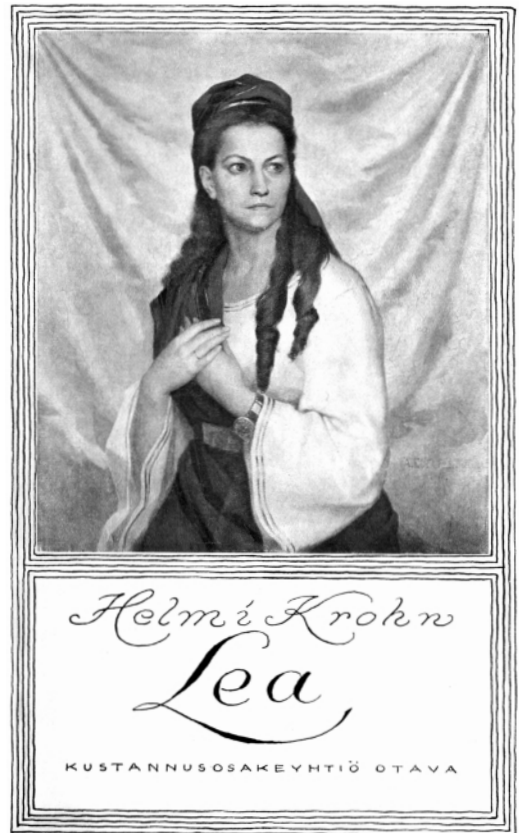
Helmi Krohn kirjoitti elämäkertoja aikana, jolloin lajityyppi eli voimakkainta kauttaan Euroopassa. Modernin biografian muodon

sanotaan syntyneen 1700-luvulla, ja 1800-luku on nähty erityisenä elämäkertakirjallisuuden kukoistuskautena. Vuosisadan vaihteessa kehittyivät ne piirteet ja tavat, jotka hallitsivat lajia pitkälle 1900-luvun puoliväliin. 1800-luvun mittaan elämäkerta kehittyi ennen muuta kirjallisuuden historian ja tutkimuksen sekä historiankirjoituksen piirissä; siitä tuli institutionalisoitu kirjoittamisen muoto. 1800-luvun lopulla ennen kaikkea kirjailijaelämäkertoissa olivat nähtävissä Hippolyte Tainen positivistiset teoriat ympäristön ja kansanluoteen vaikutuksesta yksilön ja siten myös taiteen kehitykseen; siirryttiin etäämmäs romanttisesta biografiatraditiosta. Toisaalta heti 1900-luvun alussa psykoanalyysi alkoi vahvasti vaikuttaa elämäkertakirjallisuuden päämääriin ja ilmaisutapoihin.³⁷

Siinä missä Lisbeth Larsson näkee Ruotsin eräänlaisena edelläkävijänä kansallisen biografian kirjoittamisen saralla,³⁸ on lajin historia Suomessa tuoreempi. Helmi Krohnin teosten vastaanotosta voi tulkita, kuinka elämäkertakirjallisuutta arvostettiin suuresti. Samalla kuitenkin huomioitiin, kuinka lajityyppi oli vielä uusi ja Suomen kirjallinen elämä niin nuorta ja yleisö kehitymätöntä, että tarvittiin aikaa, jotta elämäkerta saisi enemmän tilaa ja lukijoita.³⁹

Helmi Krohnin teosten vastaanotossa vaihtelevat biografioiden kohdistuneet vaatteet, mikä kertoo lajityypin uutuudesta. Yhtäältä kaivattiin realistista, objektiivisuuteen pyrkivää kerrontaa, jossa alkuperäisten dokumenttien kuten kirjeiden ja sanomalehtileikkeiden käyttöä arvostettiin. Toisaalta Helmi Krohnia saatettiin syyttää psykologisen analyysin puutteesta, vaikka häntä kehuittiinkin lämpimäksi ihmiskuvaajaksi.⁴⁰ Vaikka suurin osa arvosteluista oli kiittäviä, joukkoon mahtui vähätteleviäkin kritiikkejä, joissa viitattiin naiskirjoittajan ”touhukkaaseen kynään”. Sen nähtiin tuottavan ”reportterimaisia aikaansaannoksia”, jotka olivat

”helposti kirjoitettavissa ilman että tekijättären tarvitsee tavallista suuremmassa määrin vaivata päätä. Niistä puuttuu sen johdosta taiteelliselle luonnille ominainen ydinmehu, mikä tekisi ne nautittavaksi.”⁴¹



Hedvig Charlotta Winterhjelmin elämäkerran kansi (1922).

Elämäkertojen kirjoittamisesta muodostui tärkeä osa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun suomalaista kirjallista kulttuuria; niiden kautta oli mahdollista rakentaa kansallista historiaa ja sen vaikutusvaltaisten hen-

33. Vrt. Pikkanen (2001) 37–38.

34. Helmi Krohn (1927) *Emmy Achté. Suomalaisen oopperan ensimmäinen tähti*, Helsinki: Otava, 7.

35. Helmi Krohn (1922) *Lea. Hedvig Charlotta Winterhjelmin ihmisenä ja taiteilijana*, Helsinki: Otava, 5.

36. Ks. tarkemmin näistä vaiheista esim. Pikkanen (2001) 78–79; Helena Kontio (toim.) (1996) *Elävä yhteys henkimaailmaan. Suomen spiritualistinen liike 1946–1996*. Oulu: Suomen Spiritualistinen Seura ry, 19–33

37. Österberg (1996) 324–325; Lappalainen (2000) 21–22; Larsson (2001) 242–252.

38. Larsson (2001) 249.

39. *Helsingin sanomat* 13.10.1922, Helmi Krohnin leikekokoelma 164, SKS KIA.

40. Ks. esim. *Näisten ääni* 1927, *Kansanlehti* 14.10.1927. Helmi Krohnin leikekokoelma 164, SKS KIA.

41. *Uusi Suomi* 11.12.24. Helmi Krohnin leikekokoelma 164, SKS KIA.

kilöiden galleriaa. Elämäkerralliset käytännöt kehittyivät niin akateemisen maailman sisä- kuin ulkopuolellakin. 1890-luvulta eteenpäin alkoi voimakas historiallisten romaanien kausi. Niitä kirjoitettiin nuorille, erityisesti pojille, ja lisäksi useat kustantamot aloittivat elämäkerrallisia sarjoja. Tiukenevassa poliittisessa tilanteessa haettiin voimaa menneisyydestä. Myös Helmi Krohn kirjoitti lastenlehti *Pääskyseen* elämäkerrallisia tarinoita menneistä sankareista ja historian tärkeistä henkilöistä.⁴² Nuorisoa haluttiin valistaa ja innostaa mukaan kansallisuusaatteeseen.

Helmi Krohn liikkui samanaikaisesti monilla elämäkerrallisen kirjoittamisen alueilla ja toteutti näin nähdäkseni useita strategioita kirjoituksissaan. Yksi keskeinen motiivi hänen kirjoittamiselleen löytyy fenomaanisesta taustasta. Hän oli lapsuuden kodissaan omaksunut vahvan kansallisen aatemaailman, johon sisältyi ajatus ”krohninlaisen perinnön” jatkamisesta ja omasta roolista valistajana ja opettajana. Perheen perustaminen ja kodin luominen olivat myös kiinteässä yhteydessä kansallisiin kysymyksiin. Keskeisen kansallisuusmiehen, Setälän puolison rooli oli merkittävä konteksti Helmi Krohnin kirjoittamiselle; olihan *Valvoja* hänen kirjallisessa toiminnassaan olennainen koko 1900-luvun alun. Teoksillaan Helmi Krohn osallistui kansallisuuden rakentamiseen omalla tavallaan. Kirjallisen itseilmaisuuden etsimisen ja elämäkertojen kirjoittamisen voi siten nähdä keinona hakea sekä itselle että laajemmin naisille paikkaa kansallisessa projektissa, joka oli vahvasti sukupuolittunut.

Kansallisen aspektin rinnalle voi nostaa muitakin elementtejä. Eräänlaiseksi kaksoisstrategiaksi voisi kutsua sitä, että varsinaisten suurten elämäkertojensa kohteeksi Helmi Krohn valitsi naisia, useimmiten unohdettuja mutta eri taiteen alueilla merkittäviä naisia, joiden tarina ansaitsi Helmi Krohnin mukaan tulla kerrotuksi. Sukupuolinäkökulmasta nämä elämäkerrat asettuvatkin uudenlaisiin, kiehtoviin tulkintamahdollisuuksiin.

Elämäkerrat naisten historian kirjoittamisen keinona

”Meillä on suuri syy kiittää Helmi Krohn’ia tästä rikkaasta kirjasta, erityisesti meillä naisilla. Se on mitä arvokkain lisä niihin kirjoihin, joita luemme, ei vain yksin, mutta yhdessä, ei jo huomenna unohtaksemme, vaan ajatuksinemme niihin eläytyen ja virkistystä ja rohkeutta niistä ammentaen.”⁴³

Tämä Hilja Riipisen kommentti *Siipirikko*-teoksen ilmestyttyä avaa naisnäkökulman Helmi Krohnin elämäkertojen analysoimiseen. Teos nousee esiin erityisesti naisille kollektiivisesti tärkeänä kirjana, rohkaisevana ja esikuvallisena. Useissa Helmi Krohnin elämäkertojen arvioissa korostui kiittolisuus siitä, että hän ”on ottanut tehtäväkseen kuvata niiden huomattavien naisten elämää ja työtä, jotka ovat uhranneet elämänsä suomalaisten sivistyksen hyväksi”.⁴⁴ Helmi Krohnin kohdalla onkin syytä pohdita, miten naiset kirjoittamalla elämäkertoja ovat luoneet omaa historiaansa ja traditioita sekä hakeneet esikuvia toiminnalleen.

1800-luvun loppupuolen naisliikkeen historian yhteydessä on usein viitattu elämäkertagenren keskeisyyteen. Naisasialiikkeen myötä kasvanut kiinnostus naisten historiaa ja naiskirjailijoita kohtaan näkyi heroisovien naiselämäkertojen kirjoittamisena.⁴⁵ Suuntaus oli samantapainen Suomessa. Tähän liittyy kysymys siitä, millaisia mahdollisuuksia naisilla ylipäättään oli kirjoittaa historiallisia tekstejä; naisten kirjoittaminen kun tapahtui 1800-luvun loppuun asti akateemisen maailman ulkopuolella. Olisikin tärkeää nostaa esiin niitä erilaisia, unohdettuja kirjallisia kenttiä, joilla naisten on ollut mahdollista toimia ja luoda kirjoittamisen traditioita sekä osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tärkeässä pioneeripuheenvuorossaan ensimmäisistä suomalaisista naishistorioitsijoista Elina Katainen onkin huomauttanut, kuinka meidän tulisi nähdä vaivaa kaivaaksemme esiin eri tavoin historiallisen kirjoittamisen alueella toimineita naisia. Pienoistutkimuksellaan hän osoittaa, kuinka naiset alkoivat ensin akateemisen maailman ulkopuolella kehittää

omia historiallisen tiedon tuottamisen tapojaan, tutkia tätä kautta naisten historiaa ja muuttaa siten historiakuvaa.⁴⁶

Elämäkertojen kirjoittaminen on ollut yksi keskeinen naisten historiallisen kirjoittamisen alue. Se on antanut naisille mahdollisuuden tutkia historiaa ja löytää menneiden naisten ääniä. Tästä näkökulmasta myös Helmi Krohnin elämäkerturin rooli tulee erityisen kiinnostavaksi ja tärkeäksi.⁴⁷ On merkityksellistä, kuinka täydellisesti tämä alue, joka oli naisten keskuudessa hyvin suosittu, on tutkimuksessa unohdettu. Naisten elämäkertatraditio ei ole tullut osaksi yleistä elämäkertagenreä. Lisbeth Larsson huomauttaakin, kuinka sama on tapahtunut myös myöhemmin: feministisen tutkimuksen sisällä syntyneet kokeilevat naiselämäkerrat, joita alettiin kirjoittaa 1900-luvun jälkipuoliskolla ja jotka saivat innostuneen vastaanoton, eivät millään lailla tulleet osaksi akateemista elämäkertakirjoittamisen traditiota.⁴⁸ Samantapainen unohdus on nähtävissä suomalaisessa keskustelussa: esimerkiksi vuonna 1994 ilmestyneessä henkilöhistorian kirjoittamista problematisoivassa historioitsijoiden artikkelikokoelmassa *Yksilö ja yhteisö* ei viitata feministiseen tutkimukseen tai ylipäättään problematisoida sukupuolen merkitystä elämäkerran kirjoittamisessa. Peräti yksi kirjan viidestätoista kirjoittajasta on nainen.⁴⁹ Tämä kertoo naistutkimuksen pitkään jatkuneesta marginaalisesta asemasta historian tutkimuksen sisällä.

Helmi Krohnin kirjoittamat elämäkerrat ovat tulkittavissa erityisenä naiskirjoitukseksi tai naishistoriaprojektina. Samalla kun hänen kuvaamansa naiset liittyivät kansalliseen historiaan heidän kauttaan oli mahdollista luoda naisten omaa historiaa. Helmi Krohnin teokset rakensivat kansallisen Suomen unohdettua historiaa, jossa naiset olivat merkityksellisiä toimijoita. Samansuuntaisesti hän toimi *Valvojassa*; Tellervo Krogerus on tulkinnut Krohnin roolia lehdessä naisten tilan tienraivaajana emansipatorisena tämän arvostellessa ja käsitellessä huomattavassa määrin juuri naisten kirjoittamaa kirjallisuutta.⁵⁰ Helmi Krohn ei propagoinut naisasian puolesta tai ollut näkyvästi mukana naisliikkeessä, mutta toi-

minnallaan hän avasi kirjoittavien naisten tiloja.

Kertomalla muiden naisten elämäntarinoita naiset näyttävät hakeneen ja luoneen roolimalleja omille (nais)aikalaisilleen; he rakensivat naisten genealogiaa. Samalla he kommentoivat omaa identiteettiään kirjoittajina ja naisina. Helmi Krohnille siirtymisen kaunokirjallisuudesta toisille kirjallisuuden alueille antoi mahdollisuuden yhdistää niin kirjailijan kuin journalistin kykyjään sekä luoda itselleen oma vahva kirjallisen toiminnan alue, jolla hän saattoi nauttia arvostusta. Aikana, jolloin kaunokirjallisuudessa esiintyi yhä enemmän lahjakkaita naiskirjailijoita olivat Helmi Krohnin valitsemat kirjoittamisen alat harvinaisempia. Kenties valinnan voisi siten nähdä hyvinkin tietoisena. Viimeisen romaaninsa ilmestyessä hän oli epätietoinen tulevasta suunnastaan. Hänestä tuntui ”ikään kuin tämä olisi minun testamenttini kaunokirjallisella alalla, kuin olisin pannut pisteen tuotantooni”⁵¹, mutta samalla mielessä kalvoi toive uusien teosten tuottamisesta ja omien taiteellisten kykyjen kehittämisestä. Jälkikäteen Helmi Krohn arvioi käännettään suoraviivaisemmin ja selkeämmin nähden elämäkertojen kirjoittamisen ”varsinaisena ja oikeana alanaan”:

42. Lea Rojola (1999) 'Vastakohtien sekasortoinen maailma', teoksessa Lea Rojola (toim.) *Suomen kirjallisuushistoria 2: Järkiuskosta vaistojen kapinaan*. Helsinki: SKS, 121–122; Kai Häggman (2001) *Piispankadulta Bulevardille. Werner Söderström Osakeyhtiö 1878–1939*, Helsinki: WSOY, 119–126 ja 367–368.

43. *Naisten ääni* 1915. Helmi Krohnin leikekokoelma 164, SKS KIA.

44. *Rovaniemi* 19.12.1927. Helmi Krohnin leikekokoelma 164, SKS KIA.

45. Nordenstam (2001) 16; Larsson (2001) 402 ja 410.

46. Katainen (2000) 'Naiset ja suomalainen historiankirjoitus ennen toista maailmansotaa', teoksessa Pauli Kettunen et. al. (toim.) *Jäljillä: kirjoituksia historian ongelmista*, Turku: Kirja-Aurora, 317–318 ja passim.

47. Helmi Krohnia ennen keskeisiä naisten elämäkertojen kirjoittajia Suomessa olivat mm. Lucina Hagman Minna Canth ja Fredrika Bremer -teoksillaan sekä Helena Westermarck Adelaide Ehrnroothia, George Eliotia ja Rosina Heikelia käsittelevillä teoksillaan.

48. Larsson (2001) 402 ja 410.

49. Soikkanen & Koivunen (toim.) (1994), passim.

50. Krogerus (1992) 109.

51. Helmi Setälän kirje Jalmari Finnelle 14.4.1909. Jalmari Finnen kokoelma, PR 172, KA.

Todellinen, elävä elämä oli minusta paljoa rikkaampaa, ihmeellisempää ja yllättävää kuin kaikki ne kuvat, joita mielikuvitukseni saattoi loihtia esille. Ja minä päätin tehdä täyden käännöksen, jättää kaunokirjallinen kirjaileminen ja antautua kokonaan elämäkerralliselle alalle.⁵²

Elämäkertakirjoittaminen tarjosi naisille toiminnan mahdollisuuden historian ja kirjallisuuden tutkimuksen kentällä, vaikkakin amatööreinä. Helmi Krohn loi naisten historiaa kansallisen historian sisään ja kehitti elämäkerrallisen kirjoittamisen muotoja esimerkiksi korostaessaan kohteen äänen kuulumista ja kirjeiden sekä muun aikalaismateriaalin autenttista käyttöä.

Tarkastelemalla Helmi Krohnia elämäkerturina olen joutunut peilaamaan uudesta näkökulmasta itseäni jo pidempään kiinnostaneita kysymyksiä, jotka koskevat toisen ihmisen historian kirjoittamista.⁵³ Varmaankin Helmi Krohn pohti hyvin samansuuntaisesti kuin minä 2000-luvun suomalaisessa akateemisessa kulttuurissa kysymyksiä

siitä, miten tavoittaa menneen ihmisen ääni tai miten välittää hänen kokemuksensa aikalaisille? Naishistorioitsijat tekevät yhä usein samaa työtä kuin Helmi Krohn ja hänen aikalaisensa. Kartoitamme ja teemme näkyviksi naistoimijoita ja luomme erilaisia traditioita, joihin koetamme istuttaa löytämämme kiinnostavia henkilöitä ja tekstejä. Jos elämäkerrallisuus oli 1900-luvun alussa voimakas uusi alue kirjallisuuden kentällä, on se sitä nyt pitkästä ajasta myös akateemisen tutkimuksen sisällä. Tämä on samalla merkinnyt historiantutkimuksen etiikkaan liittyvien kysymysten nousemista pinnalle. Olemme valmiimpia pohtimaan myös omaa tutkijuuttamme uusista näkökulmista. ■

52. Krohn (1916) 110.

53. Ks. esim. Maarit Leskelä-Kärki (2001) 'Kerrottu elämä. Naishistorioitsija ja toisen ihmisen historian kirjoittamisen ongelmia', teoksessa Jorma Kalela & Ilari Lindroos (toim.) *Jokapäiväinen historia*. Helsinki: SKS, 98–120.